

Kansanedustajien eduskunta-aloitteet vuodesta 1945

ANTTI PAJALA

Johdanto

Perustuslakimme mukaan hallituksella on oikeus saattaa asioita vireille eduskunnassa. Hallituksen esityksillä onkin eduskunnan käsittelyssä etusija. Perustuslakiin on niin ikään kirjattu eduskunnan aloiteoikeus mm. kansanedustajien eduskunta-aloitteiden muodossa. Lakialoitteiden lisäksi muut aloitetyypit ovat toimenpideoitteet, talousarvioaloitteet sekä keskustelualoitteet. Kuten myöhempanä käy ilmi, erilaisia aloitteita on laadittu vuoden 1945 jälkeen melkoisesti. Aloitteinstituutiota ja edustajien tekemiä aloitteita ja niiden määrää on kuitenkin tutkittu melko niukasti valtio-opillisessa kirjallisuudessa. Viimeaikaiset tutkimukset ovat sisältäneet lähinnä aloitejärjestelmän kuvauksen ja pohtineet joitain aloiteinstituutioon liittyviä piirteitä. Aloitteiden määrällistä kehitystä lienee tarkasteltu viimeksi 1980-luvun alussa. Tämä katsaus on laadittu aloiteinstituutioon peruskartoitukseksi paikkaamaan tutkimuksessa olevaa nykyistä aukkoa.

Tarkastelen katsauksessa aluksi eduskunnan aloiteinstituutioon liittyviä seikkoja ja piirteitä niin olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden kuin lainsäädännön (perustuslaki ja eduskunnan työjärjestys) valossa. Katsauksen kvantitatiivisessa osassa tutkin sitä, paljonko erilaisia aloitteita on tehty toisen maailmansodan jälkeisellä ajalla. Tarkasteluun liittyy myös havaintoja siitä, mitä aloitteille on eduskunnan käsittelyssä tapahtunut. Koska edustajat laativat aloitteita

runsaasti ja vain murto-osa aloitteista ehditään edes käsitellä eduskunnassa, herää kysymys siitä, miksi aloitteita ylipäätään edes tehdään. Kirjoituksen lopussa pohdin lyhyesti, mitä aloiteinstituutio ja aloitteet lopulta ovat ja mitä ne merkitsevät. Esittelen lyhyesti myös aloitteisiin liittyviä jatkotutkimusmahdollisuuksia.

Aiempi tutkimuskirjallisuus

Osassa aiempaa lähdekirjallisuutta aiheen käsittely on lähinnä aloiteoikeutta esittelevää. Niissä käydään pykäläperustaisesti läpi aloiteoikeuden eri muodot ja niihin liittyvät rajoitteet. Osassa kirjallisuutta on aloiteinstituutioon kuvaamisen lisäksi myös hieman tilastoja aloitteista.

Viimeaikaisia julkaisuja ovat olleet *Eduskunta 100 vuotta* -kirjasarjan 6. osa, jossa Hidén (2006, 91–97) tarkastelee tiiviisti lähinnä lainsäädännön perusteella aloiteinstituutiota, sen vaiheita ja ao. lainsäädännössä tapahtuneita muutoksia. Edellä mainitun kirjasarjan viidennessä osassa Ollila (2007, 71–75) tarkastelee kansanedustajien haastatteluihin perustuen aloiteinstituutioon liittyviä käytäntöjä kansanedustajien näkökulmasta. Muutamia vuosikymmeniä aiemmin julkaistun Suomen kansanedustuslaitoksen historia -kirjasarjan 11. osassa Sipponen (1977) käy läpi eduskunnan lainsäädäntömenettelyn yhteydessä aloiteinstituutiota ja tarkastelee aihetta myös jon-

kin verran kvantitatiivisesti vertaillen tietyiltä valtiopäiviltä hyväksytyjen, hylättyjen ja käsittelemättä jääneiden aloitteiden määriä. Vastaavaa määrällistä tarkastelua löytyy myös kirjasarjan seuraavaksi ilmestyneessä 12. osassa, jossa Noponen (1982) tarkastelee kansanedustajien toimintamahdollisuuksien käyttöä valtiopäivillä sekä edustajien osallistumista-paa ja eduskunnan toimintakykyä. Ainut kattava kokonaisteos eduskunnan aloitevallasta on Nousiaisen (1961) 50-vuotias monografia *Eduskunta aloitevallan käyttäjänä*. Kirja tarkastelee ansiokkaasti oikeastaan kaikkia aloiteinstituutioon liittyviä aspek-teja. Osa Nousiaisen (1961) kirjasta on luonnollises-ti vanhentunut, mutta osittain kirjan tiedot ovat edelleenkin ajankohtaisia.

Kotimaisista oppikirjoista niin Nousiaisen (1992) *Suomen poliittinen järjestelmä* kuin Wibergin (2006) *Politiikan perusteet* toki mainitsevat ja kuvaavat aloiteinstituutiota ja jälkimmäisestä (ks. s. 174–178) löytyy myös kattava taulukko eduskunnassa vireille tulleista asioista. Lisää määrällistä tietoa aloitteista löytyy myös Wibergin (2004) *Lainsäädäntötuotos 1945–2002* -kirjasta. Mainintoja eduskunta-aloitteista löytyy myös Sipposen (1965) *lainsäädäntövallan delegoimista käsitelleestä väitöskirjasta*, kuten myös Oksasen (1972) *kansanedustajan roolia käsitelleestä väitöskirjasta*.

Politiikka-lehdessä ei ainakaan juttujen otsikko-tietokannan perusteella näyttäisi olevan ainuttakaan aiheeseen suoraan liittyvää kirjoitusta. Aloitteisiin liittyen niistä virinneitä eduskunnan äänestyksiä on viime aikoina tutkittu jonkin verran, kuten myös kansanedustajien ryhmäkuria (Pajala 2006; Wiberg 1989). Samoin Noponen (1969) sivuaa artikkelissaan aihetta tarkastellessaan kansanedustajan tointa ja sen lähestymistapoja ja kehityssuuntia.

Eduskunta-aloitteet

Tarkastelen seuraavaksi, miten ja millaisia aloitteita edustajat voivat eduskunnassa tehdä. Lainsäädännöllinen pohja eduskunnan aloiteoikeuteen on perustuslaissa (PL) sekä eduskunnan työjärjestyksessä (TJ). Ennen vuoden 2000 perustuslakiuudistusta kansanedustajien aloiteoikeus määriteltiin lähinnä vuoden 1928 valtiopäiväjärjestyksen (VJ) 32 §:ssä (joka oli tässä suhteessa samansisältöinen kuin aiempi 1906 VJ). Nykyinen aloiteoikeus ei

juuri poikkea aiemmasta. Vuosien varrella aloiteoi-keutta on ehdotettu (yleensä eduskunnan ulkopuo-lelta) rajoitettavaksi, mutta eduskunta on toistuvasti torjunut ao. ehdotukset. Vuosien 1980 ja 1983 uudistusten myötä aloiteoikeutta on oikeastaan päinvastoin laajennettu.

Joitain muutoksia valtiopäiväjärjestyksen aloite-pykäliin on ajan kuluessa tehty. Lakialoitteiden jät-töaikoja väljennettiin merkittävästi 1983, jolloin aiempaa jättöaikaa (muutama viikko valtiopäivien alusta) muutettiin siten, että lakialoitteita voitiin tehdä aina eduskunnan ollessa koolla.¹ Perustusla-kien valtionaloussäännösten uudistamisen yhtey-dessä vuonna 1991 tehtiin raha-asia-aloitteiden suhteen muutamia teknisluonteisia uudistuksia ja niiden nimi muutettiin talousarvioaloitteiksi. Samal-la käsite lisätalousarvioaloite otettiin käyttöön. Alla tarkemmin esitelty uusi aloitemuoto, keskustelualoi-te, hyväksyttiin VJ:een vuonna 1993.

Tarkasteltaessa keskeisiä aloitteita koskevia sää-döksiä nykyisin kansanedustajien aloiteoikeudesta säädetään PL 39§:ssä. Tämän mukaisesti kansan-edustajalla on oikeus tehdä: 1) lakialoite, joka sisäl-tää ehdotuksen lain säätämisestä; 2) talousarvioaloi-te, joka sisältää ehdotuksen talousarvioon tai lisäta-lousarvioon otettavasta määrärahasta tai muusta päätöksestä; sekä 3) toimenpideoite, joka sisältää ehdotuksen lainvalmisteluun tai muuhun toimen-piteeseen ryhtymisestä. PL 40§ sekä TJ 32 § käsitte-levät asioiden valmistelua: niin hallituksen esitykset kuin edustajien tekemät aloitteet on ensin käsiteltä-vä valmistelevasti asianmukaisessa valiokunnassa ennen lopullista käsittelyä täysistunnossa. Toimen-pideoitteista säädetään lisäksi TJ 33§:ssä siten, että puhemiesneuvosto päättää toimenpideoitteen lähettämisestä valiokuntaan. Aiempana mainitut kes-kustelualoitteet mainitaan PL 45 §:ssä, jossa tode-taan, että täysistunnossa voidaan järjestää keskuste-lu ajankohtaisesta asiasta sen mukaan kuin edus-kunnan työjärjestyksessä säädetään. Tähän liittyen TJ 26 §:ssä todetaan edustajan voivan tehdä puhe-miesneuvostolle kirjallisen ehdotuksen, että täysis-tunnossa käydään keskustelu tietystä ajankohtaisesta asiasta. Asiasta päättää puhemiesneuvosto.

Lakialoitteista säädetään edellisten lisäksi PL 70 §:ssä: ”Lain säätäminen tulee eduskunnassa vireille hallituksen esityksellä taikka kansanedustajan lakia-loitteella...”, joten käsitteilyllisesti lakialoitteet nou-dattavat samaa käytäntöä hallituksen lakiesitysten

kanssa. TJ 19 §:ssä mainitaan puhemiehen ilmoittavan niin hallituksen esityksen kuin myös eduskunta-aloitteen peruuttamisesta.

TJ 20§:n mukaan aloitteet on tehtävä kirjallisina. Eduskunta-aloitteen ensimmäinen allekirjoittaja voi (muilta allekirjoittajilta kysymättä) kirjallisesti peruuttaa aloitteen. TJ 20,2 §:ssä ovat ainoat nykyisin voimassa olevat ajalliset rajoitteet: 1) Eduskunta-aloite voidaan tehdä vain eduskunnan ollessa koolla; sekä 2) talousarvioaloite on jätettävä viimeistään kello 12 kymmenentenä päivänä siitä, kun talousarvioesitys on ilmoitettu saapuneeksi eduskuntaan. Lisätalousarvioaloite on jätettävä viimeistään kello 12 neljäntenä päivänä siitä, kun lisäbudjetti on ilmoitettu saapuneeksi eduskuntaan. Muutamia teknisiä lisäsäädöksiä talousarvioaloitteita koskien on TJ 59§:ssä.

Asioiden käsittelyjärjestyksestä valiokunnissa säädetään TJ 34,2 §:ssä se, että etusijalla ovat yleensä hallituksen esitykset (sekä valtioneuvoston kirjelmät EU:n asioista). TJ 34,3 §:ssä todetaan, että samaa asiaa koskevat aloitteet ja hallituksen esityksen on käsiteltävä toistensa yhteydessä ja niistä on annettava yhteinen mietintö, elleivät erityiset syyt vaadi menettelemään toisin.

Edustajilla on edellisten aloitemuotojen lisäksi oikeus tehdä suullisia sekä kirjallisia kysymyksiä valtioneuvoston ministerien vastattavaksi. Olen kuitenkin rajannut muut kuin yllä mainitut aloitemuodot tämän työn ulkopuolelle.

Määrällinen tarkastelu

Kirjoituksen tässä osassa tulee vastattavaksi se, miten kansanedustajat ovat yllä esiteltyä aloiteoikeuttaan ajan saatossa käyttäneet. Vuoden 2010 valtiopäivien loppuun mennessä kansanedustajat ovat laskujeni mukaan laatineet yhteensä 127 306 eduskunta-aloitetta.² Aloitteiden määrien evoluutiota tarkastellessa on havaittavissa kaksi toisistaan selvästi erottuvaa kautta. Näistä ensimmäisessä aloitteiden kokonaismäärä kasvoi sotien jälkeen voimakkaasti vuosien 1987–90 vaalikauten asti. Kausittaista vaihtelua toki on, erityisesti 1970-luvulla (1972–75 piikki), mutta kehityksen suunta on ollut selvä. Kuten kuviosta 1 näkyy, kasvu on aiheutunut vuoden 1975 ensimmäisiin valtiopäiviin asti sekä toivomusaloitteista että budjettialoitteista. Vuoden 1975 toisista valtiopäivis-

tä alkaen kasvu perustuu pelkästään talousarvioaloitteiden määrään. Toinen aloitekausi alkoi 1990-luvun alussa. Pahimpien lamavuosien vaalikaudella 1991–94 aloitteiden kokonaismäärä suorastaan romahti. Tämä johtui lähinnä talousarvioaloitteiden määrän huikeasta laskusta. Lasku jatkui vielä seuraavalla vaalikaudella Lipposen I hallituksen aikana. Kolmella viime vaalikaudella aloitteiden kokonaismäärä on vakiintunut jokseenkin samalle tasolle kuin se oli 1960-luvun lopussa.

Tarkasteltaessa eri aloitetyyppejä on lakialoitteiden määrä pysynyt koko tarkastelujaksolla hyvin samankaltaisena. Kansantalouden vaihtelut tai poliittisen ilmapiirin muutokset eivät ole juuri vaikuttaneet lakialoiteaktiivisuuteen. Lakialoitteiden määrää hilitsee se, että käytännössä lakialoitteet pitää laatia valmiin lain muotoon. Usein yhdenkin pykälän muuttaminen tietystä laista vaikuttaa myös muuhun lainsäädäntöön, eikä kansanedustajilla ole mahdollisuuksia vähääkään laajemman tai monimutkaisemman säädösehdotuksen vaatimaan selvitystyöhön. Toimenpide/toivomusaloitteiden määrä puolestaan kasvoi 1970-luvun puoleenväliin asti, jonka jälkeen niiden määrä on 1990-luvun alusta koko ajan pienentynyt. Nykyisin toimenpidealoitteiden volyyymi on samalla tasolla kuin se oli 1940- ja 1950-luvuilla. Lakialoitteita ja toimenpidealoitteita (aiemmin toivomusaloitteita) laaditaan lähes saman verran. On ilmeisesti niin, että (hallitukselle suunnatuilla) toimenpidealoitteilla on tyypillisesti yritetty ajaa paikallisia pikkuprojekteja. Hallitus on kuitenkin jo muutamina viime vuosikymmeninä keskittynyt pikkuprojektien sijaan suuriin linjoihin. Todennäköisesti tämän vuoksi toimenpidealoitteiden määrä ja samalla niiden merkitys on vähentynyt.

Vuoden 2000 perustuslakiuudistus ei näytä vaikuttaneen eri aloitteiden määriin oikeastaan millään tavoin. Eduskunnan aloitteiden (kuvio 1) lisäksi mainittakoon, että hallituksen esitysten määrät ovat vaalikausittain karkeasti ottaen olleet samalla tasolla kuin kansanedustajien laatimien lakialoitteiden määrät. Tämä tarkoittaa samalla, ettei hallitusten esitysten määrä vaalikausien välillä juuri vaihtele sotien jälkeisellä ajalla. Vuodesta 1970 alkaen hallitus on tehnyt keskimäärin n. 250 esitystä valtiopäivittäin.³

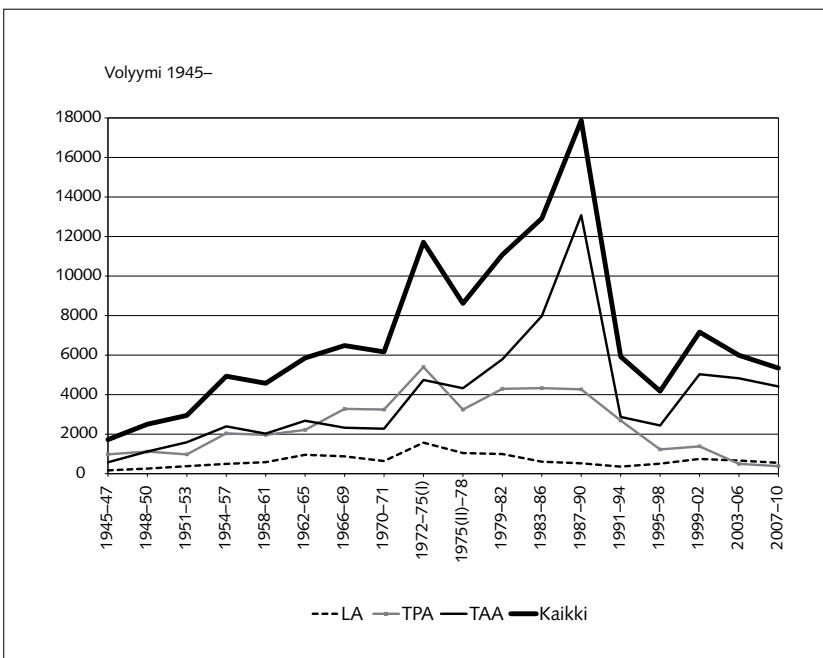
Mikäli aloitemääriä tarkastellaan valtiopäivittäin, voidaan vaalikausien sisällä havaita tiettyjä säännönmukaisuuksia. Toimenpidealoitteita on selvästi eni-

ten vaalikauden ensimmäisillä valtiopäivillä (ennen 2000-lukua). Talousarvioaloitteita ja jossain määrin myös lakialoitteita puolestaan näyttäisi olevan eniten vaalikauden viimeisillä valtiopäivillä. Ilmiöstä Oksanen (1972, 39) toteaa, että 1966 valtiopäivillä samaisen vaalikauden alussa aloitteiden määrä nousi huomattavasti, ja syynä saattaisi olla eduskunnan jäsenistön voimakas uusiutuminen. Oksasen ajatus lienee se, että uudet edustajat tekisivät aloitteita muita innokkaammin. Yleisemmin ottaen kyse lienee kuitenkin Nousiaista (1961) mukaillen siitä, että vaalikauden viimeisillä valtiopäivillä edustajat laativat aloitteita vaalistrategisista syistä. Vaalikauden ensimmäisillä valtiopäivillä puolestaan kyseessä lienee tavallaan vaalilupauksen lunastaminen toimenpideohjelmoitteen muodossa. On syytä muistaa, että hallituksen (potentiaalinen) toimikausi on pisimmillään vaalikauden alussa.

Mikä eduskunta-aloitteille on tapahtunut eduskunnan käsittelyssä? Kuten alan tutkijoiden keskuudessa (Suomen ulkopuolellakin) on tunnettua, suurin osa parlamentaarikkojen aloitteista joko raukeaa tai ne eivät tule hyväksytyiksi parlamenttien käsittelyssä. Eduskunnan verkkopalvelusta on saatavissa ao. numerotietoja vuosien 1970–2010 valtiopäiviltä. Tällä ajanjaksolla edustajat laativat 8 217 lakialoitetta, joista 135 hyväksyttiin eduskunnan käsittelyssä.

Näin hyväksymisprosentiksi tulee 1,6. Toivomus/toimenpideohjelmoitteen laadittiin 31 005 ja niistä hyväksyttiin 111 (0,4 %). Raha-asia/talousarvioaloitteita (ml. lisätalousarvioaloitteet) laadittiin yhteensä 58 931, ja niistä hyväksyttiin 2 963 (5,0 %). Tässä yhteydessä on syytä mainita, että suurin osa hyväksytyistä budjettialoitteista on 1980-luvulta. Tuolloin budjettialoitteita sekä laadittiin että myös hyväksyttiin ennätysmäärä. Kun vuoden 1991 valtiopäivistä alkaen budjettiponsia on vuosittain hyväksytty vain muutamia, 1980-luvun loppupuolella budjettialoitteita hyväksyttiin vuosittain jopa useita satoja. Vuodesta 1993 alkaen tehtyjä keskustelualoitteita on puolestaan hyväksytty edellisiä enemmän. Yhteensä 172 aloitteesta on hyväksytty 58 (33,7 %). Erikoistapauksena voidaan pitää tarkasteluvälin koko aloitejoukosta niitä tapauksia, joissa aloitteella on vähintään 100 allekirjoittajaa. Tällaisten aloitteidenhan voidaan tietyllä tapaa katsoa olevan eduskunnan, tai ainakin sen enemmistön, mielipiteenilmauksia. Eduskunnan verkkopalvelusta on mahdollista etsiä ao. aloitteita vuoden 1989 valtiopäivistä alkaen. Yli 100 edustajan aloitteita oli 2010 valtiopäivien loppuun mennessä tehty yhteensä 166, ja eduskunnan käsittelyssä niistä hyväksyttiin 12 (7,2 %).

Edellä mainittuihin aloitemääriin ja niiden hyväksymisprosentteihin tulee kuitenkin suhtautua

Lähde: eduskunnan verkkopalvelu ja omat laskelmat.

Kuvio 1. Kansanedustajien tekemät aloitteiden määrät vaalikausittain vuosien 1945–2010 valtiopäivillä.

varauksellisesti tietyistä syistä. On jokseenkin paradoksaalista, että sadan edustajan aloitteista, jotka voidaan tulkita eduskunnan mielenilmauksiksi, on hyväksytty alle kymmenen prosenttia. Tässä tapauksessa lienee niin, että ainakin osa ao. hylätyistä aloitteista on toteutettu muilla tavoin. Systemaattisesti tutkittua tietoa erilaisten aloitteiden sisällöistä ei tietääkseni ole, mutta on olemassa kokemuksia siitä, että asioita jankutetaan. Vanhoja rauenneita tai hylättyjä aloitteita haetaan eduskunnan arkistoista ja ne esitetään uudelleen joko päivitettyinä versioina tai jopa samansisältöisinä (Ollila 2007, 72). Tulee myös huomioida, että eduskunnassa hylätty tai rauennut saattaa silti johtaa myöhemmin toimiin virkakoneistossa esimerkiksi hallituksen esityksenä. Jonkin aloitteen esittämisen ja hyväksymisen välinen aika saattaa olla myös useiden valtiopäivien mittainen ja vaatia useita asiaan liittyviä aloitteita. Aloiteissa olevia ideoita saatetaan yrittää edesauttaa usein eri tavoin. Tästä hyvänä esimerkkinä on Nousiaisen (1961, 167) kirjan liite, jossa kuvataan erään 1950-luvun metsästyslakiin kuuluneen yksityiskohdan muutosesitystä. Tarmokkaasti ja usealla eri tavalla ajettu muutosesitys tuli lopulta hyväksytyksi, mutta koko monipolvinen prosessi kesti lähes seitsemän vuotta.

Lopuksi

Katsaukset edelliset kappaleet johtavat melko omi-tuiseen havaintoon ja kysymykseen: Kun leijonanosa eduskunta-aloitteista joutuu hylättyinä tai rauenne-na roskakoriin, miksi edustajat silti laativat niitä läjäpäin?

Harvalukuisessa kansainvälisessä tutkimuksessa (johon tässä lyhyessä katsauksessa ei valitettavasti ole mahdollista paneutua) motiivit aloitteiden tekoon ovat olleet jokseenkin keskeisessä asemassa. Myös kotimaisesta tutkimuskirjallisuudesta on löydettävissä asiaan liittyviä ajatuksia. Tutkimuksissa yleisimmin esille tuleva motiivi on vaalistrategiset syyt, joilla uudelleenvalintansa eteen työtä tekevä edustaja tukee julkisuuskuvansa äänestäjäkunnalle (ns. *personal vote*). Näin aloitteet voidaan tulkita tavallaan poliittisiksi mainoksiksi. Suomessa viitteitä tähän antaisi se, että talousarvioaloitteita laaditaan yleensä eniten vaalikauden viimeisillä valtiopäivillä.

Vaalistrategisten motiivien ulkopuolelta on löydettävissä ensinnäkin se luonnollinen kannustin, että vain tehty aloite voi johtaa toimenpiteisiin.

Tähän liittyen talousarvioaloitteiden joulukuisen käsittelyn yhteydessä on aiemmin puhuttu ns. joululahjarahoista, koska muutamia talousarvioaloitteita hyväksytään (Ollila 2007, 72). Toiseksi, aloitteet ovat keino tuoda erilaisia (mahdollisesti oman vaalipiirin) tarpeita ja näkökohtia julkiseen keskusteluun. Aloitteet ovat myös opposition keino esittää vaihtoehtoja hallituksen politiikalle. Uusille edustajille aloitteiden laatiminen on ollut eräs keino kouluttautua edustajan työhön (Ollila 2007). Edellä mainitut motiivit istuvat hyvin Nousiaisen (1961, 73) jaotteluun aloitteiden alkuperästä. Nousiainen erottaa yksittäiset aloitteet, maakunnalliset aloitteet, ryhmän aloitteet ja ryhmien aloitteet riippuen siitä, ketkä aloitteen ovat allekirjoittaneet. Vastaus kysymykseen aloitteiden laatimisen motiiveista lienee pähkinänkuoressa se, että jonkin verran aloitteita arvatenkin tehdään vaalistrategisista syistä oman (tai ryhmän) julkisuuskuvan tueksi. Suurelta osin aloitteilla kuitenkin näytettäisiin signaloivan julki erilaisia yhteiskunnallisia mahdollisuuksia, epäkohtia ja tarpeita.

Aloitteiden allekirjoittajat, joita tässä työssä ei ole mahdollista käsitellä, olisivat itse asiassa hyvin mielenkiintoinen tutkimuskohde. Allekirjoituksia analysoimalla voisi tarkastella Nousiaisen edellä mainittua aloitteiden nelijakoa. Yhtä mielenkiintoista allekirjoittajien lisäksi olisi samassa yhteydessä selvittää, ketkä edustajista eivät tee aloitteita. Olisi myös mahdollista tutkia edustajien sosiaalista verkottumista yli ryhmärajojen. Onko löydettävissä edustajaklikkejä? Onko niin, kuten Oksanen (1972, 213) esittää, että aloitteiden laatimisessa ja läpiviemisessä edustajien henkilösuhteilla saattaa olla merkitystä? Allekirjoitusten ulkopuolella vertailemalla aloitteiden sisältöjä vaalikausien välillä voisi tutkia sitä, tuodaanko samoja asioita esille yhä uudestaan. Ongelma em. tutkimuksen suhteen on kuitenkin se, että aineistoa eduskunta-aloitteista ei toistaiseksi ole saatavissa käyttökelpoisessa muodossa.

LÄHTEET

- Hidén, Mikael. 2006. Juridiikkaa ja muotoja eduskuntatyössä. Teoksessa *Miten eduskunta toimii. Suomen eduskunta 100 vuotta -kirjasarja, osa 6*. Helsinki: Edita.
- Noponen, Martti. 1969. Kansanedustajan toimi: lähestymistä-
poja ja kehityssuuntia. *Politiikka* 11:4, 208–222.
- Noponen, Martti. 1982. Kansanedustajien osallistuminen eduskuntatyöhön sen eri muodoissa ja asteissa. Teoksessa *Suomen kansanedustuslaitoksen historia XII*. Helsinki: Eduskunnan historiakomitea.

- Nousiainen, Jaakko. 1961. *Eduskunta aloitevallan käyttäjänä*. Porvoo: WSOY.
- Nousiainen, Jaakko. 1991. *Suomen poliittinen järjestelmä*. 8. painos. Porvoo: WSOY.
- Oksanen, Matti. 1972. *Kansanedustajan rooli*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ollila, Anne. 2007. Ammattina kansan edustaminen. Teoksessa *Kansanedustajan työ ja arki. Suomen eduskunta 100 vuotta -kirjasarja, osa 5*. Helsinki: Edita.
- Pajala, Antti. 2006. Eduskunnan täysistuntoäänestykset vuosien 1945–2005 valtiopäivillä. *Politiikka* 48:1, 64–75.
- Sipponen, Kauko. 1965. *Lainsäädäntövallan delegoiminen*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A68.
- Sipponen, Kauko. 1977. Lainsäädäntövalta. Teoksessa *Suomen kansanedustuslaitoksen historia XI*. Helsinki: Eduskunnan historiakomitea.
- Wiberg, Matti. 1989. Valtiosäännön vapaudessa mutta, ryhmäsääntöjen puristuksessa: kansanedustajien ryhmäkurin nykytila. *Politiikka* 31:3, 201–213.
- Wiberg, Matti. 2004. *Lainsäädäntötuotos Suomessa valtiopäivillä 1945–2002*. Valtio-opillisia tutkimuksia 58. Turku: Turun yliopiston valtio-opin laitos.
- Wiberg, Matti. 2006. *Politiikka Suomessa*. Porvoo: WSOY.

VIITTEET

- ¹ Tietyistä syistä lakialoitteita saattoi aiemminkin jättää varsinaisen aloiteajan ulkopuolella.
- ² Edustajat eivät suinkaan laadi kaikkia aloitteita itse alusta loppuun. Edustajatoverien lisäksi esim. erilaiset järjestöt toimittavat vaalipiirinsä edustajille jopa valmiiksi laadittuja aloitteita.
- ³ Koko tarkastelujaksolla 1945–2010 hallitusten esitysten valtiopäivittäinen keskiarvo on noin 215.